

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהוא אב בחכמה” (ד”ה)

מתורגמו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

ראש השנה תשפ”ו • שנה ו’ - גליון ר”צ • מכון “אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים בעניני ראש השנה

פנינים בעניני ראש השנה

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשות; בית האוצר; גליוני הש”ס ~

דאורייתא, עיין שם. וצריך לומר כוונתו, דזמן דסוכות הוא חיוב גמור מעיקר הדין, ולא כן זמן דראש השנה ודיום הכיפורים דבעי לומר (עירובין שם) דהוא רשות.

ודוגמת זה שם (סימן פט), דקריאה בתורה הוא מן התורה, וקריאת המפטיר דרבנן. והכוונה בהכרח גם כן רק, דקריאה בתורה חיוב עיקרי יותר מקריאת המפטיר. ועיין כזה בשו”ת **תשב”ץ** (ח”ב סימן קפב), דעיקר תקנה קרינן דאורייתא, עיין שם היטב. ועיין עוד בבא קמא (פט:), דעיקר כתובה - קרינן כתובה דאורייתא, עיין שם תוספות (ד”ה לא - בסוף הדיבור).²

ואולם עם כל זה, הרי הוא נגד המסקנא דעירובין (שם), דמשמע דגם זמן דראש השנה ודיום הכיפורים חובה.

ושבו ראיתי **בתיא רבתי** הלכות ראש השנה (סימן עג ד”ה ומכריזין), שהביא ירושלמי בפרק ראווה בית דין, אומרים זמן על הכוס בראש השנה מדברי סופרים, בשופר מדברי תורה. וכן **במהרי”ל** הלכות ראש השנה (אות ה), דאין זמן של קידוש פוטר זמן דשופר, משום דקידוש דרבנן ושופר דאורייתא, ואין דרבנן פוטר דאורייתא. ועיין עוד **רוקח** (סימן רצה ד”ה בליל) שכתב גם כן, דזמן דשלש רגלים מן התורה ודראש השנה מדרבנן, עיין שם.

ועיין רוקח (סימן רכט ד”ה בשלה), מדוע אין אומרים זמן בשבת וראש חודש? ולענין ראש חודש יש לומר, דברכת חידוש הלבנה הוא במקום ברכת זמן. וגם יש לומר, דאין אומרים זמן רק על זמן שהוא זכר ליציאת מצרים, דשמחין על היציאה ממצרים, וראש חודש איננו זכר ליציאת מצרים. ושבת יש לומר, דהואיל ואינו שלשים יום לשלשים יום אין לברך זמן - עיין ברכות (נח:).¹

הלל בראש השנה

הלל דיום טוב - עיין מקורו בש”ס ערכין (י:). ועיין ירושלמי ביכורים (פ”ב ה”א), ונאמר להלן (יחזקאל לג, לב) [וְהָיָה לָהֶם כְּשִׁיר עֲגִבִּים], עיין שם לימוד דדבר הטעון שמחה טעון שיר. ואם כן הוא הדין יום טוב דיש מצות שמחה, יש גם כן חיוב שיר - דהוא הלל.

ולפי זה, קושית הבבלי - מפני מה אין אומרים שירה בראש השנה ויום הכיפורים, עיין שם בערכין (י:), היינו הבבלי לשיטתו, דבאיסור מלאכה תליא מילתא - לילה המקודש לחג, עיין שם, ומה שאין כן לטעם הנ”ל על פי ירושלמי הנ”ל, אם כן ראש השנה ויום הכיפורים דליכא חיוב שמחה, כמו שכתבו **האחרונים** (ראה שו”ת שאגת אריה סימן קב; שו”ת חתם סופר אורח סימן קסח ד”ה והנה ברה”ה), והארכתי במקום אחר (ראה גליוני הש”ס מועד קטן יט. ד”ה שבת), שפיר ליכא חיוב הלל.

‘חציו לכס’ בראש השנה

בפסחים (סח:), דתניא, רבי אליעזר אומר, אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושוה, ורבי יהושע

(המשך בעמוד ד) « « «

דערבי פסחים (פסחים פ”ה ה”ה), תני, כל מה שכתבו בו ‘מקרא קודש’ - צריך להזכירו בו זמן.³

ד) דהרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

יהושע סבירא ליה דבניסן נברא העולם (שם יא), דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן, נמצא מכוון מאוד הא דרבי אליעזר סבירא ליה דבתשרי נברא העולם ורבי יהושע סבירא ליה דבניסן נברא העולם. וזה, דרבי אליעזר כפי מדתו הדין - משורש המחשבה וכו”ל, לכן סבירא ליה דבתשרי נברא העולם, שאז היתה הבריאה במחשבה, ורבי יהושע כפי מדתו החדש - משורש המעשה, לכן סבירא ליה דבניסן נברא כו’, שאז היתה הבריאה במעשה, והדברים מכוונים מאוד בסיעתא דשמיא. ובכתי **אגדה** שלנו הארכנו עוד ממקומות רבות בזה, ואין כאן מקומו.

בריאת התשובה מתחדשת בראש השנה

הנה יש להתבונן בענין ראש השנה, דמבואר בכל **הספרים** (ראה רבינו בחי פרשת פנחס כח, טו ד”ה ועוד; של”ה מסכת ראש השנה אות קנז) דכל עיקר ענין ראש השנה הוא לתשובה, דהוא הראשון לימי תשובה (ראה ירושלמי ראש השנה פ”ה ה”ג; תנחומא ישן פרשת אמור סימן ל).

ונראה הבנת הדברים, דהנה יום ראש השנה הוא יום בריאת העולם - ‘זה היום תחלת מעשרי’ (עיין ראש השנה כז), ומתחדש בו בכל שנה ושנה ענין הבריאה (ראה פרי עץ חיים שער ראש השנה פרק א ד”ה אלא). ועל כן לפי המבואר ב**פרקי רבי אליעזר** (פרק ג וז”ל: עד שלא נברא העולם היה הקדוש ברוך הוא ושמו הגדול בלבד, ועלה במחשבה לברוא את העולם, ולא היה עומד. משלו משל למה הדבר דומה, למלך שהוא רצה לבנות פלטרים שלו, אם אינו מחריט בארץ יסודותיו ומובאיו ומוצאיו אינו מתחיל לבנות. כך הקדוש ברוך הוא החריט לפניו את העולם, ולא היה עומד עד שברא את התשובה, עכ”ל הפרקי רבי אליעזר.

ועל כן כמו שבגוף בריאת העולם לא היה עומד עד שנברא ענין התשובה עמו, כך גם כן בכל ראש השנה דהוא התחדשות הבריאה, גם כן אי אפשר שתתחדש עד שמתחדש עמו גם כן ענין התשובה - ממש כמו שהיה בשעת הבריאה. ועל כן יום ראש השנה הוא יום מסוגל לתשובה, יען בו ביום הוא שמתחדש בריאת התשובה למעלה גם כן, ודו”ק.

ברכת הזמן בראש השנה

בעירובין (מ:), והלכתא אומר ‘זמן’ בראש השנה וביום הכיפורים.

עיין שו”ת הר”י **מגא”ש** (סימן רג ד”ה וזה), ד’זמן’ דראש השנה ויום הכיפורים הוא דרבנן, ו’זמן’ דסוכות הוא

הטעם שלרבי אליעזר בתשרי נברא העולם

נודע בספרי **חכמי האמות** (פרדס רמונים שער ט פרק ב; ליקוטי תורה טעמי המצות פרשת כי תצא אזהרת אתנן ד”ה והנה מה), דבית שמאי מזהם הדין ולכן הם מחמירין תמיד, ובית הלל מזהם החסד ולכן הם מקילים תמיד.

וכבר כתבנו (ראה בית האוצר מערכת א כלל כז ד”ה ודע דמה), דבית שמאי דמדמם מדת הדין, לכן אלים להו ענין המחשבה וכוחה טפי מבית הלל, וזהו ששינו בבבא מציעא (מג:), החושב לשלוח יד בפקדון, בית שמאי אומרים חייב, ובית הלל אומרים אינו חייב עד שישלח בו יד.

והענין, על פי דברי הבראשית רבה (יב, טו; ראה רש”י פרשת בראשית א, א ד”ה ברא), בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, שנאמר (שם) ‘בראשית ברא אלקים וגו’, ראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים במדת הדין, חזר ושיתף מדת הרחמים, שנאמר (שם ב, ד) ‘ביום עשות ד’ אלקים ארץ ושמים’. והיינו, דבעשיה שיתף שם הוי”ה - שם החסד והרחמים, מה שאין כן ‘בראשית ברא אלקים’ קאי על המחשבה, ולכן הוזכר אלקים - שם הדין לבד.

ועל כן בית שמאי דמדמם הדין, והדין הנה שורשו במחשבת הבריאה וכדברי המדרש הנ”ל - דבמחשבה עלה לברוא את העולם במדת הדין, ולכן אלים להו לבית שמאי כח המחשבה, ומחייבים בשליחות יד גם על המחשבה, ובית הלל דמדמם החסד שענינו רק במעשה הבריאה, דבמעשה הבריאה הוא שהיה השתתפות מדת החסד כנ”ל, לכן לא אלים להו מחשבה כמו בית שמאי, ובעי מעשה דווקא, ולכן אין מחייבין עד שישלח בו יד במעשה ממש, עיין שם היטב מה שהארכנו שם עוד בזה.

והנה, ממאי דרבי אליעזר אזיל תמיד בשיטת בית שמאי ורבי יהושע בשיטת בית הלל⁴, יש לנו להבין מזה גם כן דגם רבי אליעזר ורבי יהושע עניינם כן, דרבי אליעזר מדתו הדין ורבי יהושע מדתו החסד. והנה תראה כי כמחלוקת בית שמאי ובית הלל הנ”ל בהך דהחושב לשלוח יד בפקדון - דבית שמאי מחייבין ובית הלל אומרים עד שישלח בו יד, הנה מצינו דוגמת זה ממש פלוגתא לרבי אליעזר ורבי יהושע במשניות פרה (פ”ט מ”ד), החושב על מי חטאת לשתות, רבי אליעזר אומר פסול (על ידי המחשבה לבד), רבי יהושע אומר פְּשִׁיטָה (כשיטה הכל לשתות ויעשה מעשה, אז הוא שפוסל), ודו”ק כי זה חידוש בסיעתא דשמיא.

ולפי דברי התוספות ראש השנה (כז, ד”ה כמאן), דרבי אליעזר סבירא ליה דבתשרי נברא העולם (שם י:), ורבי

א) המשך לשונה: ‘וכמו שהבאנו כבר (ראה בית האוצר מערכת ב כלל ב ד”ה וע”ע פסחים) בזה שלשה דוכתי, הך דפסחים (עג) ודערכין (כב) ודלתוספות סוטה (ג, ד”ה רבי), ותלתא זימני הוי חזקה, ובמקום אחר הרבינו בזה עוד מכמה דוכתי בארוכה”. וראה תפארת יוסף פרשת בראשית עמוד ט הערה כז, בארוכה.

ב) שכתבו, דאף על גב דכתובתה דרבנן, אין להקפיד על הא דנקט כתובה דאורייתא.
ג) וז”ל: “בשילהי פרק בכל מערבין (עירובין מ:), אומר זמן בראש השנה ויום הכיפורים. משמע אבל לא בשבתות ובראשי חדישים. ירושלמי

תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת

~ מתוך: גליוני הש"ס ~

גזירת 'שמה יעבירנו' בימי משה רבינו

איתא בראש השנה (כט): במשנה, יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה, ובגמרא, מנא הני מילי, אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי חמא בר חנינא, כתוב אחד אומר (ויקרא כג, כד) 'שבתון זכרון תרועה', וכתוב אחד אומר (במדבר כט, א) 'יום תרועה יהיה לכם'. לא קשיא, כאן - ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן - ביום טוב שחל להיות בחול.

עין ספר משנת חכמים למהר"ם חאגיז ז"ל (אותיות תקלז-תקמ) [זו"ל: שנה ראשונה שיצאו ישראל ממצרים היה ראש השנה ביום שבת קדש, ולפיכך בפרשת אמור (ויקרא שם) נאמר לו למשה 'זכרון תרועה יהיה לכם', אמנם בשנה השנית בפרשת פינחס (במדבר שם) שהיא בחומש הפקודים, שחל להיות ראש השנה בחול, נאמר לו 'יום תרועה יהיה לכם' ומשום הוקבע בראשית נדחה ובחול אינו נדחה.

ולפיכך אמרו במסכת ראש השנה, כתיב 'זכרון תרועה יהיה לכם', ובפרשת פנחס כתיב 'יום תרועה', הא כיצד, כשחל ראש השנה בשבת - אז 'זכרון תרועה יהיה לכם', מכאן כשחל בחול - אז 'יום תרועה יהיה לכם'.

וצריך לומר, דאפילו לפי המסקנא, דרק מדרבנן - משום גזירה דרבה - הוא דלא תקעין, מכל מקום כבר היתה הגזירה גם בימי משה, ולכן נאמר בשנה ראשונה 'זכרון תרועה' כפי מה שהיתה העשיה בפועל - רק 'זכרון' ולא תקיעה. ואף על גב דהיה אז מקום שיש בו בית דין - דתוקעין בשבת גם בגבולין (ראה שם), מכל מקום יש לומר, דזהו רק אחר חורבן המקדש - זכר למקדש, מה שאין כן אז - בשנה ראשונה - דלא היה עדיין מקדש, לא היו תוקעין בשבת.

ואולם עדיין צריך עיון, דהא טעמא דתקעין במקדש הוא משום דאין שבות במקדש (ביצה יא: ראה רש"י ראש השנה שם ד"ה גזירה), דהטעם משום דכהנים זריזין הן (שבת כ; עין רבינו יהונתן עירובין לו: מדפי הרי"ף ד"ה נועליו), ואם כן כל שכן בבית דינו של משה רבינו ע"ה, והרי גם בעליית בית נתנה בלוד התירו שבות מטעמא דבית נתנה זריזין הן - עין שבת (כט:), וכל שכן בית דינו של משה רבינו ע"ה, ויש ליישב, ואין להאריך כאן.

ועיין עוד חידוש בספר **תניא רבתי** הלכות ראש השנה (סימן עז ד"ה יום) זו"ל: יש מקשין, למה לי גזירה דרבה, הא תרי קראי כתיבי 'יום תרועה' ו'זכרון תרועה', ומוקמינן חד בשבת וחד בחול. ומתריצים, דרבה גופיה מפרש להו לקראי ואמר, מאי טעמא אמר קרא 'זכרון תרועה', משום דשמא ילך אצל בקי ללמוד כו', עכ"ל. וצריך עיון, ואולי היתה לו איזה גירסא אחרת כאן.

בטעם הרוקח שאין תוקעין בשבת משום שאות היא

עין ברוקח (סימן רא ד"ה לכל) דכתב זו"ל: אבל בשבת אין תוקעין משום גזירה דרבה, ועוד כי השבת אות וישראל נשמרים בו [פירוש, מפני השטן, ואין צריך התקיעה לבטלו, עין שם היטב], עכ"ל.

וצריך עיון קצת לשונו זו"ל - דתלי ליה במאי דשבת הוא אות, דראש השנה שחל בחול נמי הרי הוא אות, מדאין מניחין בו תפילין (ראה עירובין צו.), ועם כל זה תוקעין.

מדוע ההעברה עצמה אינה מותרת משום 'מכשירין' **בראש** השנה (כט:), אלא אמר רבא, מדאורייתא מישרי שרי, ורבנן הוא דגזור ביה כדרכה, דאמר רבה, הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים.

מה שהקשו **האחרונים** (ראה שער המלך הלכות שופר פ"ב ה"ו ד"ה ודע; ברוך טעם שער 'עשה דוחה לא תעשה' דין א פרק ה ד"ה שוב), דלרבי אליעזר דסבירא ליה (שבת קלא:), דמכשירי שופר נמי דחי שבת, אם כן הא גם ההעברה מותרת.

עין ספר יריאים (סימן קכד; במהדור"ח סימן תכב ד"ה והיכא) שכתב, אהא דאין לולב ניטל ביום טוב ראשון של חג שחל בשבת (ראה סוכה מב:), זו"ל: ואף על גב דכתיב (ויקרא כג, מ) 'ולקחתם לכם ביום הראשון', ואסור דרבנן [נראה דתחת 'ואסור דרבנן' צריך לומר 'ודרשנין'] 'ביום' - אפילו בשבת (סוכה מג.) להתיר מכשירין לרבי אליעזר, הני מילי במקדש אבל בגבולין לא, מאי טעמא כו', גזירה שמא יטלנה בידו ויעבירנה כו', עכ"ל.

ומבואר, דגם לרבי אליעזר שייכא גזירה דרבה, וצריך לומר טעמו, דלרבי אליעזר נמי לא הותר רק הכשר הצריך, מה שאין כן ההעברה, דהליכה אצל בקי הכשר שאין צריך הוא, שאפשר לו לילך בלא שופר, וילמדנו הבקי בשופר של עצמו, או יבא הבקי לביתו ללמוד.

עבר ותקע בשבת - אם קיים מצות שופר עכ"פ מן התורה

ראיתי בירושלמי ברכות (פ"א ה"א), אהך (שם) דמעשה שבאו בניו מבית המשתה כו', אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות כו'. ובירושלמי, ורבן גמליאל פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה, והא רבי מאיר פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותיה כו'. שנייא הכא, שהיא לשינון. מעתה אף משיעלה עמוד השחר כו'.

ובפירוש החרדים: שנייא הכא שהיא לשינון לשון 'ושננתם לבניך' (דברים ו, ז), מעתה אפילו

משיעלה עמוד השחר - כלומר, וכי תימא דכיון דמצוה בקריאתה כקורא בתורה, אפילו לרבנן אין קפידא אם יורה שיקראוהו, ולכן אמר להם דאם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות, ו'חייבים' לאו דווקא, אלא כקורא בתורה, וכמו פרעון תפלה למי ששכח תפלה, דאמרן פרק תפלת השחר (ברכות כו.) דיש לה תשלומין, אם כן מאי אריא אם לא עלה, אפילו עלה נמי, מתורת פרעון ליחייבו, וכן מצאתי כתוב, דיש פרעון לקריאת שמע בשמע הסמוכה לה - כתפלה, עכ"ל החרדים.

ודע, דמירושלמי הנ"ל יש לדקדק לכאורה, דכשפטרו חכמים ממצוה דאורייתא, אזי הפטור הוא גם מן התורה, ואין שם גם מן התורה המצוה עוד כלל, ואי עבדי, לאו כלום עביד גם מן התורה, **דהאחרונים** ז"ל (ראה שו"ת פרי הארץ ח"ב סימן י; דרוש וחידוש לרעק"א מערכה ח ד"ה והנה המג"א) דנו בזה לעניין העובר ותוקע בראש השנה שחל בשבת - אם הוא מקיים מצות תקיעה מן התורה מיתה וכדומה.

ומירושלמי הנ"ל משמע, דלאו כלום עביד גם מן התורה בכהאי גוונא. דאם לא כן, איך שייך לומר דכוונת רבן גמליאל להשלמה, הרי גם לרבנן דרבן גמליאל זמן קריאת שמע מן התורה עד שיעלה עמוד השחר, ומה שאמרו 'עד חצות' הרי הוא רק מדרבנן משום סייג (ברכות ד:), ואם כן אחרי שרבן גמליאל אמר להם שיקראו קודם עלות השחר, אם כן מה שייך לומר דהקריאה היא השלמה, הרי אם קוראין, שוב הרי מקיימין באמת גוף מצות קריאת שמע מן התורה, ואם כן הרי הקריאה גופה של מצוה, לא רק השלמה.

ושתהיה מן התורה קיום גוף המצוה ומדרבנן רק השלמה, זה גם כן אי אפשר. דאחרי שגם החכמים אומרים שיקרא, יהיה מאיזה טעם שיהיה, מתורת השלמה או מטעם אחר, סוף סוף כיון שאין פוטרים בפועל מן הדאורייתא שלא לקרות, רק גם הם אומרים לקרות, פשיטא דשוב יש חיוב הדאורייתא בעצם גם מדרבנן, ואי אפשר שתהיה מן התורה מצוה ומדרבנן לא תהיה מצוה. ורק כאשר החכמים אומרים בפועל שלא לעשות, אז יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (יבמות פט:), אבל אם גם הם אומרים שיעשה, יהיה מאיזה טעם שיהיה, שוב הרי אינם באים לעקור כלל, ואיך אפשר שיהיה שם חיוב מן התורה, והוא קיום מצוה מן התורה, ויאמרו חכמים עליה שאינה מצוה, אחרי שבגוף הדבר גם הם אינם חלוקים על הדאורייתא, וגם הם אומרים לעשות, ואם כן מדוע יבטלו עניין המצוה ויאמרו שאינה מצוה, ודו"ק היטב.

ועל כרחק דאם חכמים פוטרים ממצוה דאורייתא, אזי גם מן התורה פטור, ואפילו עושה, מעשה בטל בעלמא הוא גם מן התורה - ולא מעשה מצוה. ועל כן הכא נמי, דאמרו חכמים דאחר חצות לא יקרא עוד משום סייג, אינו עוד אחר חצות מצות קריאת שמע כלל גם מן התורה, ואך מתורת השלמה הוא שיש לו לקרות - אם טעה ולא קרא עד חצות, כמו בטעה ולא התפלל ערבית דמתפלל שחרית להשלמה, ולכן שפיר גם מן התורה אין כאן מצוה, ואינו רק בתורת השלמה בלבד, ודו"ק היטב.

שביבי יוסף

אלומת אור לחקירות יסודות סברות וכללים המפורסם בתורת רבינו ז"ע

חילוק בין תקיעות לקידושין לענין חציו בן חורין וחציו עבד

"חציו עבד וחציו בן חורין, רק בתקיעות אי אפשר שיתכוון שצד עבדות שלו יתקע לצד חירות שלו, ואפילו מתכוון כן אינו מועיל, דעבד דתוקע עבד בן חורין - אין הבן חורין יוצא בתקיעתו, ומה שאין כן גבי קידושין ודאי דעבד האומר לבת חורין הילך מנה והתקדשי לפלוני בן חורין מהני, ואם כן שפיר יכול צד עבדות לקדש עבור צד חירות שלו"

חוסן יוסף אות עב ד"ה באבני

הבטיח רבינו: "כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי - אהיה לו למליץ יושב בעולם העליון"

(הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל חתן רבינו - ששמע מפי רבינו והכריז על כך במעמד ההלוויה הרבתי באשכנזיה דרבי)

טעם שהוקבע יום ראשון דראש השנה לתחילת ימי התשובה

~ מתוך: אוצרות יוסף דרוש ג ~

חסד ורחמים, דעניין החנינה והחמלה שלא לפי החוק, דבר זה יש אל המלך מפאת כבודו - שהוא מלך, ולא מפאת היותו מחוקק. כך הוא בזכרוננו מספר הנ"ל בשם הגר"א ז"ל (ראה מנחת אליהו דף לא: ד"ה זכות; סידור אשי ישראל בפירוש אבני אליהו).

וזהו בפרק בתרא דיומא (פ.), גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, היינו לא סתם 'כסא' שהוא כסא הדין, רק שמגיע לכסא 'הכבוד', שמצד כבודו הוא מלא חסד ורחמים, ויכול לחונן שלא לפי החוק כנ"ל.

וזהו גם כן פרק קמא דעבודה זרה (ג.), שכיון שהקדוש ברוך הוא רואה שנתחייב העולם בדין, עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. הרי דיש שני כסאות: א) לפי החוק והמשפט, והוא כסא דין. ב) שלא לפי החוק, רק מרחם, והוא כסא רחמים. ולהגר"א ז"ל הנ"ל, הנה כסא הרחמים הנ"ל - הנה הוא בהכרח מצד כבודו יתברך, וכמו שנאמר 'חסד ורחמים מלא כבודו', ועל כן ראוי שיקרא 'כסא הכבוד' כיון שהוא מצד כבודו. ועל כן זהו הנרצה בש"ס יומא הנ"ל - גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וכנ"ל.

התגלות התשובה היתה ע"י דוד - מלכותא דארעא

והנה להנ"ל דקבלת התשובה הוא מצד מדת מלכותו יתברך - דמלך יכול לסלוח שלא לפי החוק כנ"ל, ולכן גם כן נגלה עניין קבלת התשובה בעולם הזה גם כן על ידי מדת המלכות, היינו על ידי דוד שהוא מרכבת מדת מלכותו יתברך (ראה זוה"ק וירא צט.), והוא המלכות בארץ (ראה קה"ר ז, ב: ספרי פרשת קרח פסיקא ד ד"ה אני), דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע (ברכות נח.), ועל כן זהו שאמרו בש"ס עבודה זרה (ד:): הנ"ל, לא היה דוד ראוי לאותה מעשה אלא להורות תשובה כו', שנאמר (שמואל ב כג, א) 'נאם דוד כו' ונאם הגבר הוקם עלי' - שהקים עולה של תשובה, והיינו דכיון דהתשובה הוא מצד מדת מלכותו יתברך, לכן נגלה בעולם הזה גם כן על ידי מלכותא דארעא - דוד המלך ע"ה.

ועל כן בראש השנה דהוא יום הראשון מימי התשובה (ראה ירושלמי ראש השנה פ"א ה"ג; תנחומא ישן פרשת אמור סימן ל), לכן גם כן הכל עוברין לפניו יתברך כבני מרון (ראש השנה טז.), דפירשו בגמרא ראש השנה פרק קמא שם (יח.) - כחיילות של בית דוד, היינו כחיילות מלכות דוד. והיינו מפאת דהם נתראים ונדונים לפניו יתברך גם כן מצד מדת מלכותו יתברך, כדי שיוכל לסלוח גם שלא לפי החוק.

תשובה רומזת בלבנה - דמיון מלכות דוד

ועל כן זהו גם כן הטעם דעניין התשובה רומזת בלבנה, והוא עצמו מה שרומזת במלכות דוד, דלבנה הנה היא דמיון מלכות דוד, כמבואר בראש השנה (כה.), זיל לעין טב וקדשיה לירחא, ושלח לי סימנא 'דוד מלך ישראל חי וקים'.

שעיר ראש חודש לכבוד הלבנה - לפייסה

ועל פי הנ"ל דתשובה רומז בלבנה, יש להבין מדוע הוקבע יום א' בתשרי להתחלת ימי תשובה. וזה על

הנה מבואר בתורת העולה (ח"ג פרק ס ד"ה וזהו), דבעל תשובה רומז בלבנה - שחטאה בקיטרוגה ומיעטה את עצמה (ראה חולין ס:), דזהו כמו תשובה, שהבעל תשובה נכנע וממעט עצמו (ראה רמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ח; שערי תשובה שער א אות כג), ועל כן בעל תשובה רומז בלבנה וצדיק גמור בחמה, עד כאן דבריו ז"ל שם, עיין שם היטב.

ויש לומר עוד בפשיטות, דהלבנה יש לה מיעוט ומתחדשת אחר המיעוט, והוא כמו בעל תשובה, דהיה לו מיעוט ופגם על ידי החטא, וכשחזר בתשובה מתחדש אחר המיעוט, ומה שאין כן החמה שאין לה מיעוט בשום פעם, זה רומז לצדיק גמור שלא חטא מעולם.

התשובה מועילה רק

על ידי חסד מצד מלכותו יתברך

ועניין היות התשובה רומזת בלבנה, יש להבין עוד על פי גמרא עבודה זרה פרק קמא (ה.), 'נאם הגבר הוקם עלי' (שמואל ב כג, א) - דדוד המלך ע"ה הקים עולה של תשובה. והבנת העניין, כי באמת מצד המשפט והדין לא מהני תשובה, והוא רק מצד מדת מלכותו יתברך, כי המלך יכול לסלוח (בלשון אשכנז - 'בענגאדיגען') גם שלא לפי המשפט והחוק.

ועיין ירושלמי מכות (פ"ב ה"ו), שאלו לחכמה כו', עיין שם דהחכמה והנבואה אמרו דאין תקנה לחוטא, ורק כששאלו להשם יתברך אמר 'יעשה תשובה ויתכפר'. והוא כנ"ל, דרק השם יתברך יכול לסלוח מצד מדת מלכותו יתברך, כי המלך ביכולתו לסלוח גם שלא לפי החוק, ועל כן אין שם מי שיכול לומר שתועיל התשובה, רק הוא יתברך בעצמו.

וזהו בירושלמי יומא פרק בתרא (פ"ח ה"ז), האומר אי אפשר שיכפר לי יום הכיפורים, מכפר הוא לי על כרחו כו', לא כולא מן קדין בר נשא מימר למלא לית את מלך, עכ"ל, עיין שם. הרי דכפרת החטא הוא מצד מדת מלכותו יתברך, שמפאת היותו מלך יכול לסלוח ולכפר.

וכן הוא בעקרים (מאמר א פרק ד ד"ה ולרמז) פירוש הכתוב (ישעיה לג, כב) 'כי ד' שופטינו ד' מחוקקנו ד' מלכנו הוא יושענו', היינו 'כי ד' שופטינו' - כאשר השם יתברך יושב במשפט לדון את האדם, הנה יד' מחוקקנו, ומצד זה היה ראוי שיעש החוטא כפי החוק, ואולם הרי גם יד' מלכנו, ומלך הרי יכול לסלוח גם שלא לפי החוק, ועל כן 'הוא יושענו', עיין שם היטב.

חנינת החוטא שלא כחוק - מצד

כסא ה'כבוד' שהוא כסא הרחמים

וכן ראיתי מובא בשם הגר"א ז"ל בספר קטן - פירוש על התפלה - ושכחתי שמו. עיין שם דפירש 'קל אדון' (ברכת יוצר אור בשבת), מה שכתב שם בפירוש "זכות ומישר לפני כסאו, חסד ורחמים מלא כבודו", דסתם 'כסא' היינו כסא המשפט (בלשון אשכנז - 'ריכטערשטוהל'), וזהו דלפני כסאו הוא רק זכות ומישר - היינו יושר - לתת לצדיק כצדקו ולרשע כרשעתו, דזהו המישר והראוי, אבל כבודו - מלא

פי גמרא חולין (ס:), הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח, ובר"ף ריש שבועות (א: מדפי הרי"ף) הפירוש, דלפיוס הלבנה ניתן לה כבוד זה - שיהיו ישראל מביאים קרבן לכפרה ביום התחדשותה.

חודש הוא בלבנה ושנה בחמה

ועל כן יום א' בתשרי, דאין היכיר שבא בשביל היותו הראשון בחודש - דהוא מפאת הלבנה, דשמא הוא מפאת היותו הראשון בשנה - דהוא מפאת החמה (ראה תוספות ראש השנה יב. ד"ה למבול). דחודש - הוא בלבנה, שמתחדשת אחרי המיעוט, ושנה - הוא בחמה, שאין בה מיעוט וחידוש, רק שהיא שונה לבוא שנית לנקודה הראשונה שיצאה בתחלת השנה. וזהו עניין השמות 'חודש' ו'שנה', היינו 'חודש' בלבנה ו'שנה' בחמה. וכל עניין השנה רק בחמה, כי הלבנה אין בה שנה, רק התחדשות משלושים יום לשלושים יום, והחמה סבובה שס"ה ימים - שהוא שנה (ראה ברכות לב:), וכדי להשוות השנה של חמה עם חדשי הלבנה, הוקבע שיהיה השנה י"ב חדשי לבנה ובעיבור - י"ג, שבכך הם משתווים יחד (ראה סנהדרין יא: ורמב"ם הלכות קדוש החודש פ"א ה"ב), אבל כל עניין השנה מצד עצמו הוא רק בחמה, וכל עניין החודש הוא רק בלבנה (רמב"ם שם ה"א).

ועיין ראב"ע פרשת בא על הכתוב (שמות יב, ב) 'והחודש הזה לכם', וז"ל: והנה אין ללבנה שנה כלל, כאשר אין לשמש חודש כלל, כי לא יתחדש בשמש דבר, רק דבר החידוש הוא לאור הלבנה. ובעבור זה נקרא חדש גם 'רח' (ראה דברים כא, יג: עיין יבמות מח:), בעבור חידוש אור הלבנה, כי אין לה אור - בראיות גמורות - כי אם מהשמש, עכ"ל.

פיוס הלבנה בא' בתשרי - בזה

שהוקבע ראשון לימי תשובה

ועל כן א' בתשרי דהוא יום הראשון בחודש ויום הראשון בשנה, הרי אין ראיה שבא השעיר בשביל ראשית החודש דהוא בעניין הלבנה, דשמא בא בשביל ראשית השנה דהוא בעניין החמה, ונמצא שאין אז פיוס ללבנה בשעיר. ועל כן הוקבע פיוס אחר, שהוקבע יום ההוא להתחלת ימי תשובה, וזה לכבוד לה שהיום הראשון לימי תשובה הוקבע בראשית תדע. ובה אין לטעות שהוא מפאת החמה - היינו שהוא מפאת ראשית השנה דהוא בחמה, כי בחמה אין עניין התשובה כלל, רק בלבנה כנ"ל, ועל כן נדע מאילינו דהוא רק מפאת הלבנה ולא מפאת החמה, ועל כן הוא לפיוס לה אז, תחת שאין השעיר אז פיוס לה.

ובזה יובן סברת רבינו משולם בתוספות פרק קמא דראש השנה (ח: ד"ה שהחדש), דפירש אהך שהחודש מתכסה בו (שם) - שאין השעיר של ראש חודש קרב כלל בראש השנה. ולהנ"ל מובן הטעם, דכל השעיר רק לפיוס ללבנה - 'הביאו כפרה עלי' כו', ובראש השנה אינו פיוס כלל, דיוכל היותו מפאת ראשית שנת החמה כמו מפאת ראשית חודש הלבנה, ואין היכיר כלל שהוא מפאת הלבנה, ועל כן אינו קרב כלל, ודו"ק היטיב.

ואפילו לתוספות (שם) דפליגי ארבינו משולם הנ"ל וסבירא להו דקרב, יש לומר דהטעם מפאת דלא חילקה תורה בין חודש לחודש, וכיון דקרב בכל ראש חודש - קרב נמי בראש חודש תשרי. וכזה ממש בתוספות זבחים (ז: ד"ה ריצה), דגם בעולת יולדת כו' חטאת קודמת, אף דלא שייך שם הטעם דריצה פרקליט כו', משום דלא חילקה תורה, עיין שם היטב. אבל על כל פנים גוף עניין השעיר שהוא לפיוס ללבנה, אינו - לדברי הכל - בראש השנה.

ועיין כאן (קלג): סתם עובד כוכבים - מיפצע פעי, [וברשיי (ד"ה אבע"א): תדיר הוא צועק אל הטבח אל תתנם בכך אלא בכך, והכל יודעין שיש לו חלק בה, אבל כהן - צנוע הוא כו', וסומך על הטבח, ואין הכל יודעין שהוא שותף]. ובערכין (ו): וטעמא דעכו"ם הוא - דפעי, הא ישראל דלא פעי כו'. ובעירובין (עה): סתם עכו"ם אם איתא דאוגיר - מיפצע פעי.

ושוב מצאתי בספר **גור אריה** על התורה שמות (פרשת שמות ב, יד אות כג ד"ה ומדרשו - ד"ה ותעד) שכתב וז"ל: שגאולה היא נמשכת ממדרגה פנימית עליונה, שהיא אינה בגלוי, ומי שמגלה דברים - הפוך זה, שדבק במדרגה תחתונה, והיא נקראת מדרגה גלויה וחיצונית כו', ודבר זה רמזו רבותינו ז"ל בפרק הזרוע (קלג): שאמרו שם סתם עובד כוכבים - מרבה דברים. וכן בעירובין, גבי שתי חצירות זו לפנים מזו (הוא גמרא עירובין (עה): הנ"ל) כו'. והטעם הוא, שמדרגתו מדרגה חיצונית, ואינה פנימית נעלמת, לכך תמיד מדבר ואין לו רוח פנימי, עכ"ל ז"ל.

ותהלה לקל יתברך שכינותי לדעתו הגדולה ז"ל, לדייק מש"ס הנ"ל דענין עובדי כוכבים הוא הגילוי והפרהסיא - לא ההסתר והצינעא. [ועיין עוד להגור אריה ז"ל בספרו **נתיבות עולם** (נתיב השתיקה פרק א ד"ה ומה) שהביא גם כן ש"ס כאן ועירובין הנ"ל - דסתם עכו"ם מרבה דברים, וכתב: והטעם בזה, כי מיעוט דברים מורה על צניעות כו', עכ"ל]. ועל כן דבר הניתן בצינעה וחשאי לא שייך לעכו"ם, שאין להם צניעות והסתר, וכמובן.

נתינה ע"י בקשה נחשבת נתינה או לקיחה

דבר שאדם מבקש מן הזולת שיתנו לו, וזה נותנו לו, אי מיקרי שזה נתן, או מיקרי שנטל מעצמו, לפי שזה נתן רק עבור שביקש ממנו.

ענין בסוגיין (קלג), כיון דשמענא להא 'נותן' (דברים יח, א) - ולא שיטול מעצמו, מיהטף לא חטיפנא, מימר אמרי הבי לי. משמע דמה שנטל על ידי שמבקש תחלה לא מיקרי נוטל מעצמו.

ואולם בירושלמי ביכורים (פ"א ה"ח), תני, 'אשר נתנה לי' (דברים כו, י) - לא שנטלתי לי מעצמי. עיין שם דעבר הירדן שלקחו בני ראובן, הואיל ובקשו, אף דניתן להם אחרי בקשתם, מכל מקום מיקרי שנטלו מעצמם, ואם כן דבר זה פלוגתא בין הבבלי וירושלמי.

שאין קדושה חלה על קדושה, ויכול כל אחד לומר לכהן שלי הוא הבכור, אחד שוחט את כולו - פוטרים לו אחד כו'.

ויש לעיין, דמדוע לא יובטל הבכור במאה החייבים - להתחייב גם הוא במתנות. ועל כרחך דהיתר באיסור, והוא הדין פטור בחיוב דמדי להיתר באיסור, לא אמרינן ביה ביטול להיות ההיתר נאסר והפטור נתחייב.

ואולם, אכתי הוי לן למיזל בכל אחד בתר רובא (ראה פסחים טז; זבחים עג): לומר שאין הבכור שלו. ואין לומר, דכיון שאין הבכור בטל הוי ליה קבוע, כמבואר כזה **בר"ן** גיד הנשה (חולין לג: מדפי הרי"ף ד"ה ובנמצא). זה אינו, דזה רק קבוע דרבנן (ראה תוספות פסחים שם ד"ה היינו), כיון שאינו ניכר, ומהני קביעות זה להחשב מחצה על מחצה רק להחמיר, אבל לא להקל (ראה תוספות בבא מציעא ו: ד"ה קפץ).

וצריך לומר הטעם דלא אולינן בתר רובא לחייב במתנות, משום דאין הולכין בממון אחר הרוב (בבא קמא כז:). וידיעה ראהי מכאן, דגם ברובא דאיתא קמן (ראה חולין יא). אין הולכין בממון אחר הרוב (ראה שו"ת תרומת הדשן סימן שיד; קונטרס הספיקות כלל ו אות ד-ה), ושגם במתנות כהונה אין הולכין כו' (ראה קונטרס הספיקות שם אות ה ד"ה אמנם; שו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ב סימן לה ד"ה אבל), ואף דכתיב (תהלים פב, ג) 'עני ורש הצדיק' - צדק משלך כו' (חולין קלד). ובמקום אחר לי אריכות בזה, ובאתי רק להעיר.

ענין העכו"ם בצעקות ובגילוי

המהרש"א **בחיידושי אגדות** סנהדרין (נח: ד"ה עובד), דכתב אהא דאמרינן שם (נח:-נט), עובד כוכבים ששבת חייב מיתה כו', עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כו', וז"ל: יש לעיין בזה, מה טעם ענין זה דוקא באלו השתי מצות כו', עכ"ל.

ויש לומר ביישוב קושית המהרש"א הנ"ל, דתורה ושבת יש להם ייחוס אחד אשר אינו בכל המצוות, והוא במה שניתנו בצניעה ובחשאי, עיין ביצה (טז), כל מצוות שנתן להם הקדוש ברוך הוא לישראל, נתן להם בפרהסיא, חוץ משבת שנתן להם בצניעה כו'. ובתורה נמי אמרו בסנהדרין (כו:), למה נקרא שמה 'תושיה' (ישעיה כח, כט), שניתנה בחשאי מפני השטן כו', ועל כן אין לעובדי כוכבים מבוא ושייכות בשני דברים אלו, כי אין לעובדי כוכבים מבוא רק בדבר של פרהסיא - לא בדבר של צניעה, ודו"ק היטב.

אם קדשים נחשבים ממין חולין

הנה, סברת רש"י מכות (כב. ריב"ן ד"ה המרביע) דחולין וקדשים נחשבים שני מינים, צריכא עיונא רבא מסוגיין (קל), דמבואר במשנה דקדשים פטורים ממתנות זרוע והלחיים והקיבה משום דכתיב (ויקרא ז, לד) 'ואתן אותם לאהרן הכהן וגו'', אין לו אלא מה שאומר בענין (ד'אותם' מיעוטא הוא). ובגמרא, טעמא דכתב רחמנא 'אותם', הא לאו הכי הוה אמינא דקדשים חייבין במתנות, (ואמאי, הא מחולין ליכא למיגמר, דאיכא למיפרך) מה לחולין שכן חייבין בבכורה. תיתי מזכרים, מה לזכרים שכן חייבין בראשית הגז. מתיישבים, מה לתיישבים שכן נכנסין לדיר להתעשר כו'. מלקוח ויתום, מה ללקוח ויתום שכן נכנסין במינן לדיר להתעשר. ומשני הש"ס, במינן קאמרת, קדשים נמי במינן נכנסין לדיר להתעשר. ופירש רש"י (ד"ה ה"ג), שהרי חולין נכנסין לדיר וכו', עכ"ל. ומבואר בזה להדיא דקדשים נחשבים מינן דחולין, וצריך עיון גדול.

במיעוט אחר מיעוט נשאר קצת מיעוט

אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (יומא מג: מגילה כג:). - עיין תוספות מנחות (ט: ד"ה אין) דהקשו, דלכתוב ריבוי לבד, ולא ניבעי תרי מיעוטי, ועיין ספר **אדרת אליהו** להגר"א ז"ל פרשת חקת (יט, יט ד"ה והוה) דתריך, דמיעוט אחר מיעוט נשאר קצת המיעוט לְדַבֵּר מזה, ואיננו ריבוי גמור, והוה החילוק שבין מיעוט אחר מיעוט לריבוי, עיין שם היטב.

ועיין בסוגיין (קלג), דבי רבי אליעזר בן יעקב נטא, 'כהן' (דברים יח, ג) ואפילו כהנת - הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. וברשיי (ד"ה דבי), דבעלמא סבירא ליה ד'כהן' ממעט כהנת, אבל 'כהן' דכתיב גבי מתנות - אפילו כהנת במשמע, משום דשני פעמים הוזכר 'כהן' בפרשה (שם), ואין מיעוט אחר מיעוט כו', עיין שם.

ומכאן קצת ראייה, דמיעוט אחר מיעוט אינו ריבוי גמור - רק נשאר המיעוט לענין מה. דהא גם שם הרי נשאר המיעוט מתיבת 'כהן', דממעט לוי וישראלים וכמובן, ובאתי רק להעיר.

ביטול בכור בחייב מתנות כהונה ד'רובא

דאיתא קמן' בממון ובמתנות כהונה

במשנה (קלג), בכור שנתערב במאה (בהמות אחרות), בזמן שמה שוחטין את כולו - פוטרים את כולו (ממתנות זרוע והלחיים כו', דמן הבכור אין נותנין,

» » » (המשך מעמוד א)

אומר, חלקה - חציו לאכילה וחציו לבית המדרש. ואמר רבי יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר (דברים טז, ח) 'עצרת תהיה לד' אלקיך' וכתוב אחד אומר (במדבר כט, לה) 'עצרת תהיה לכם', רבי אליעזר סבר או

כולו לד' או כולו לכם, ורבי יהושע סבר חלקה - חציו לד' וחציו לכם.

במהר"י ווייל (עמוד קנו אות נו) כתב: המתענה בראש השנה, צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות, כיון דהאי

ה) שכתב: "שמעתי שאחד שאל את מהר"י ווייל יצ"ח, מי שמתענה בראש השנה, אם רשאי לעשות מלאכה. והשיב דאינו רשאי לעשות מלאכה, דהא אוכל נפש לדידיה ליתא, אם כן ממילא איתסר כל מלאכה, דהא כתיב (שמות יב, טז) 'לא תעשו כל מלאכה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם'. אף על גב דאישתרי לכולי עלמא, שאני הכא כיון דסבר כמאן דאמר (ביצה טו) או כולו לכם או כולו לה', אם כן כיון דקבל עליו כולו לה', איתסר ליה אפילו להדליק נר. ותמינה, הרי אנו קיימא לן (רמב"ם הלכות יום טוב פ"ו ה"ט) כמאן דאמר חצי לכם וחצי לד', ומכל מקום כשאנו בבית הכנסת אנו מדליקין נרות ואופין ומבשלין. ועוד, כיון דהלכתא הכי, בטלה דעת יחיד".

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(ההבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגד"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com